

1. DOJŹRZEĆ (200) *vb pf*

dojźrzyć (125), **dojrzec** (31), **dojzrec** (3), **doźrzec** (39), **doźrec** (1), **doźdrzec** (1); *dojźrzyć FalZioł, Leop (2), Mącz (19), GostGosp (74), GrochKal, JanNKar, SkarKaz, ZbylPrz; dojrzec Diar (3), BielKron (4), OrzQuin, Prot, PaprPan, SkarŻyw (5), ZapKościar, GórnRozm, ActReg (4); dojzrec BibRadz Eccli 2/16 [17], Ecclie 16/19 [21]; doźrzec BierEz, DiarDop, BielKom, GroicPorz, RejWiz (2), RejZwierz (3), RejPos, WujJud (2), Strum (7), Oczko, KlonŻal, KochPieś; doźrec ComCrac 12; doźdrzec RejZwierz 212v; dojźrzyć : dojrzec : dojzrec : doźrzec : doźdrzec LibLeg (- : 1 : 1 [6/116] : 2 : -), UstPraw (16 : 1 : - : - : -), RejAp (- : 1 : - : 2 : -), GórnDworz (- : 1 : - : 2 : -), RejZwierz (- : 2 : - : 7 : 1), ModrzBaz (- : 3 : - : 1 : -), SarnStat (8 : - : - : 3 : -), VotSzl (1 : 1 : - : - : -).*

-jźrz- (116), *-jzrz-* (9); *-jzrz-* FalZioł; *-jźrz-* : *-jzrz-* UstPraw (11 : 5), Mącz (17 : 2), SarnStat (7 : 4); *-jzr-* (2) BibRadz, *-jzr-* a. *-jźr-* (1) LibLeg; *-źrz-* (35), *-zrz-* (1) RejAp, *-źrz-* a. *-zrz-* (3) LibLeg (2), DiarDop; *-zr-* a. *-źr-* (4) ComCrac.

o jasne; w e wahania.

inf dojźrzec (147); *-éc* (8), *-eć* (5), *-(e)ć* (133); *-éc* Strum (5), *-éc :-eć* SarnStat (3 : 5). *♦ fut 1 sg* dojźrzę (3). *♦ 2 sg* doźrzysz (1). *♦ 3 sg* dojźrzy (11). *♦ 1 pl* dojźrzym (1) SkarKaz 639a, dojźrzemy (1) SarnStat 201. *♦ 3 pl* dojrzą (1). *♦ praet 2 sg m* dojźrzał(e)ś (1). *♦ 3 sg m* dojźrzał (2). *♦ 3 pl m pers* doźrzeli (1). *♦ plusq 3 pl m pers* byli doźrz(e)li (2). *♦ imp 2 sg* dojźrzy (4). *♦ 3 pl* niechaj dojźrzą (1). *♦ con 2 sg m* byś dojźrzał (2). *♦ 3 sg m* by dojźrzał (6). *f* by doźrzała (1). *♦ 1 pl m pers* by(s)my doźrzeli (1). *♦ 2 pl* byście doźrzeli (1). *♦ 3 pl m pers* by, niechajby doźrzeli (8). *♦ impers praet* doźrzano (1). *♦ part praet act* dojźrzawszy (4).

Sł stp notuje, *Cn s.v.* dojrzę, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *W sensie fizycznym: Dostrzec, spostrzec, zauważyć, zobaczyć, ujrzeć, zaobserwować, zajrzeć, przejrzeć, przeniknąć oczami (wzrokiem); rozpoznać wzrokiem; oculis capere a. cernere a. perspicere a. videre Mącz; animadvertere, cernere acute a. acutum a. clarissime, comprehendere a. deprehendere visu, acerrimi visus esse, insignem et illustrem habere visum Cn; agnoscere, observare Vulg (29) : Y Załz ty wiełz czas porodzenia dzikich koz ná fkálách/ álbo dojźrzales kiedy gdy Lánie rodzą [vel parturientes cervas observasti]? Leop Iob 39/1; Nec oculis prospicio satis, Nie mogę dobrze dojźrzyć. Mącz 406b, 48c, 73a, 158b, 259b, 405b.*

dojźrzyć kogo, czego (9): A gdy fie ftał dzień/ ziemi nie mogli dojźrzyć [terram non agnoscebant] Leop Act 27/39; BibRadz Ecclie 16/19 [21]; BielKron 294v, 335v; Mącz 385c, 494a; RejAp 18lv, 186; Stał iáko wryty ná piałczyftym brzegu/ Poki mógł dojźrzyć Naw fynowfkich biegu. GrochKal 9.

dojźrzyć kogo w czym (1): A kędyby dojźrzał ieden drugiego w złodzieyftwie/ ma czworáko záplácić GostGosp 91.

W charakterystycznych połączeniach: dojźrzyć daleko (a. (na)dalej) (4), dobrze (2), małem, pilnie.

Fraza: »oko dojrzy, oczyma dojźrzyć« (1 : 1): to tedy Horizon zową/ yáko dáleko oczimá dojźrzyć możemy. Mącz 158b; Przed którą fwiátłofcią słońce y miefiac iest iáko ciemna gwiazdá/ ktorey czáfem ledwe oko dojrzec może. RejAp 186.

Szereg: »doźrzec albo oględać« (1): A tego miałtá ktho chce doźrzec álbo ie oględać/ álbo w nim w rofkofzách przebywáć/ muśi iáko Ian fwięty wyftępic z myflámi fwemi ná gorę RejAp 181v.

W przeni (6) :

dojrzeć kogo, czego (4): *OrzQuin* K3; *RejAp* [15]; PRawym murem iest y świetnym łupem nie tylo iednemu miáftu ále wŹytkiemu kościołowi Bożemu tęn dziwny słupnik/ [...] ktorego [...] ledwie doyrzec możem *SkarŻyw* 31; Dżis święci Boży w odpocznieniu swoim mówią: [...] Zliczyliśmy godziny ná mękách: á zapłaty nie przeliczym áni końca iey doyrzrym. *SkarKaz* 639a.

dojrzeć do czego (2): Nie przeciw sie chociać glánc/ z wirzchu Gágátkowy/ Ale iedno kęs doyrzy/ tám głębyey do głowy. *RejZwierz* 90v; Piękna wspaniłość zázwdy pátrzy wzgorę/ Do cnoty dodrzy wŹędy y przez chmurę. *RejZwierc* 212v.

a. *Nie dojrzeć, niedobrze dojrzeć, mieć zły wzrok (zawsze z przeczeniem); caligare, caecutire, parum prospicere* *Mącz* (5) : *Caecutio*, Nie doyrzrę. Nie dobrze widzę. *Mącz* 29c; *Parum prospitio*, Nie dobrze doyrzrę. *Mącz* 282b, 31d, 200b, 240a.

2. *Poznać, zrozumieć, uświadomić sobie, zorientować się; wglądnać, wnikać, dociec, skonstatować, stwierdzić, ustalić, rozpoznać, wgłębić się; videre* *Mącz*; *animadvertere, cernere, deprehendere, inspicere, recognoscere* *Cn*; *inspicere* *PolAnt* (9) : *Mącz* 243b; A czo rozum człowieczy/ á rozłádek/ dla wiela przyczyn nie dobrze doyrzy: tho dopiero/ kiedi wftápi w nas chćiwość zbytnia czełtki/ práwie nic nie widzi *Górndworz* I4.

dojrzeć czego (4): A kiedi głębiey doyrzyłz/ poczćiwych cnot iego/ Naydzyełz więcey białego/ zázwdy niż czarnego. *RejZwierz* 84; Abowiem coź będziecie czynić kiedi Pan tego będzie doyrzec chćiał [*inspexerit*]? *BibRadz Eccli* 2/16 [17]; *RejZwierc* 195; *KochPieś* 12.

Zwrot: »dojrzeć do gruntu« (1): bo więc zle s poftáwy/ Dawác pewny rozłádek/ á łzácowác łpráwy. Doyrzy iedno do gruntu/ znaydziesz co inego/ Niżli to coć sie zdáło/ s przypatrzenia twego. *RejZwierz* 67v.

W przeni (2) :

dojrzeć czego (1): *PaprPan* Cc4 cf *Zwrot*.

dojrzeć do czego (1): to wnet y oniłz łámi łekretarze iego Apoštołowie święci mocno wyznawali/ ktorzy práwie byli doyrzeli oczymá łwemi do táiemnić Boftwá iego *RejPos* 214v.

Zwrot: »dojrzeć oczyma« [*szyk zmienny*] (2): *RejPos* 234v; Iam tylko ten cny narod/ ták mężny poznawłzy/ Spraw ich wŹytkich poczćiwych/ oczymá doyrzawłzy/ Tákim krotko wypisáł/ telko co przednieyŹe *PaprPan* Cc4.

3. *Dopilnować, upilnować, przypilnować, zarządzić, doglądnać, zbadać (kogo); zatroszczyć się, zadbać o co, zapobiec, zaradzić czemu, dopatrzeć czego; videre, visere* *Mącz*; *inspicere, intervisere, provisere, recognoscere, revisere* *Cn* (161) : *BierEz* E2; A ktorzyby miełzczenie iákim fortylem nie doyrzeli [*Quod si sub quovis colore facere neglexerint* *JanStat* 282]/ tacy máią być winá łtem grzywien karáni *UstPraw* F3v; *Mącz* 494b; *Górndworz* Z7; iáka tu praca/ kiedi ktho co robi á nie doyrzy łtátecznie. *Strum* E4, P3, Q4; *ActReg* 46; *GostGosp* 82, 98; *ZbylPrzyg* Bv.

dojrzeć kogo, czego (77): *LibLeg* 10/61v, 11/21; *BielKom* D2; Bo ten niedba o wŹytki gdyby doyrzał łwego *RejWiz* 74v, 98; *UstPraw* Av, A2, C2, D4v, E3 (7); *BielKron* 215v, 216v; *Frons occipitio* prior, Stárlszy Bóg niż święty Marćin/ álbo dáleko lepiey yełt łam przez sie łwey rzeczy doyrzrec/ niżli sie ná kogo łpułzczać. *Mącz* 258b, 429a, 494a; Doyrzy łwych Miałt y zamkow iáko

Pan ostrożny *Prot* D3v; *RejZwierc* 32v, 107v, [233]; A tak lepiéy go [*robotnika*] doźrzéć/ póko robi/ niżli go małz wyciągáć ná poprawkę *Strum* F2, M2v; A tak Monárchowie álbo Krolowie/ pilnie tego doglédáć máią/ áby onym vrzędy dáwáli/ ktorzi [...] wżytkiego doyrzéc/ y wżytkie rzeczy íprawowác mogá [*videre ... possint*] *ModrzBaz* 45; á przetoż wítawcá praw ma tego doyrzéc [*ideo legislator de his videbit*]. *ModrzBaz* 86; *SkarŻyw* 171, 334, 461, 518; *KlonŻal* E4; *GórnRozm* C3; *ActReg* 61; *GostGosp* 20, 22, 30 [2 r.], 32 [3 r.], 34 (36); *SarnStat* 91, 268, 1197, 1234; *VotSzl* D3v [2 r.]. Cf »sprawiedliwości doźrzéc«.

doźrzéc około czego (2): Klucznik około mąki mełcia ma doyrzéc/ áby tego w podrunie ząwždy z potrzebę miał. *GostGosp* 54, 134.

doźrzéc komu (2): *Strum* H4; Bo Vrzędnik iednego dnia raz íprobawáfzy/ łatwie drugi raz obaczy/ iefli mu Włodarz íprawiedliwie doyrzrał *GostGosp* 80.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tego (39), czego (2), to (2); aby (44), jako(by) (6), jeśli (5), żeby (5), iżby (3), co(by) (2), inne (3)] (68): *FalZioł* V 43; *LibLeg* 6/116, 11/165; *ComCrac* 12; *Diar* 69; Na urząd też WKM należy doźrzéc, jakoby stan duchowny z urzędu swego i z powinności swej nic nie wykraczał *DiarDop* 109; Sądowni máią tego doyrzéc kto przed niemi wyznawa ábo zápiśiue/ iefli iuże ma látá álbo rozum *UstPraw* C2, A2 [2 r.], C2, D2, D2v, E3 (9); NVż záfię tego pilno trzebá doźrzéc/ áby nadobnie roliczkę vorano *RejZwierc* 108, 108, 109v [2 r.], 110; *WujJud* 39, 235v; *Strum* Q3v; *ModrzBaz* 50, 125; A iż tho wzaczęciu wżyftkich lékarftw bywa/ ábyfmy doźrzeli/ iefli chory wytrwa *Oczko* 13; *ZapKościér* 1582/40v; *ActReg* 21, 47; Gdy rzemieślnik robi co w dworze/ Vrzędnik ma tego doyrzéc/ áby robotá bylá lepřza niż nakład *GostGosp* 14; Zgoniny/ Plewy/ w íufzy chowác/ doyrzéc coby nie zeprzáły *GostGosp* 48, 8 [2 r.], 10 [2 r.], 16, 24, 28 (32); *SarnStat* 201, 366, 393, 432, 497 [2 r.] (7).

W bezosobowym nakazie (1): A gdzie [...] Pan ryb y czynřzow pewnych od rzeki nie ma/ tám tego Pána y Vrzędnikowá zła ípráwa: y ma íie to doyrzéc y nápráwić. *GostGosp* 100.

W charakterystycznych połączeniach: doźrzéc mądrze, na urząd, pilnie, z pilnością, spokojnie, sprawiedliwie (2), *statecznie*.

Zwroty: »okiem, oczyma doźrzéc« = *osobiście dopilnować* (1 : 1): Wízakoż przedfię Krol/ y tedy/ y owedy/ okiem íwym doźrzéc/ á być przytym/ kiedy íie rořkazaniu iego exequutia dzieie powinien *GórnDworz* Gg8v; A Rewizor iuz tego oczymá ma doyrzéc/ bo ná tym wżyftko. *GostGosp* 52.

»sprawiedliwości doźrzéc« (3): Drudzy rozważáli, że to pirwsze munus Kro(la) sprawiedliwości doyrzéc *Diar* 30, 22; *GroicPorz* hhv.

Szeregi: »doźrzéc i dokonać« (1): abifczie tam viyachawfchi sprawnie a íprawiedlywie [...] na koniecz tey rzeczi doyrzely y dokonaly *LibLeg* 11/21.

»doj(ż)rzéc, (abo, i) opatrzyć« [*szyk 3 : 1*] (4): y iefliby wżytcy wobec tego niedoyrzeli/ ábo pirwey nieopátrzyli/ żeby Rzeczpóspolita włomku iakiego nieodnioslá [*si... in commune non providerent*]. *ModrzBaz* 50; *SkarŻyw* 461; Vrzędnik/ Włodarz/ ma byđz dworu bárzo pilen/ ráno wítawác/ wżyftko opátrzyć/ doyrzéc iáko czeladź ráno wítawa *GostGosp* 8; *SarnStat* 432.

»doyrzéc i pilowác [= *pilnować*]« (1): albo czo by otchodzelo nířzy skrzinye thedi Mlinarz thego ma doyrzecz y pilowacz *ZapKościér* 1582/40v.

»doźrzyć i starać się« (1): áno wŹytko Źporo/ áno Źie wŹytkiego z wielką ochot y doźrzyć y o wŹytko Źtrc Źie chce. *RejZwierc* 32v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1) : rz/ weyźrzy, przezyźrzy, przyyźrzy, doyźrzy. JanNKar* G2v.

Synonimy: 1. ogldać; 3. opatrzyć, pilować, starać się.

Formacje pochodne cf 1. ŹRZEĆ.

Cf DOJŹRZENIE, DOŹRZAN

BZ